

**Lietuvos Respublikos Prezidentui
Lietuvos Respublikos Seimui
Lietuvos Respublikos Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komitetui
Lietuvos Respublikos Seimo frakcijoms**

Kopijos organizacijoms:

Lietuvos laisvės kovų sąjūdžiui

Lietuvos nepriklausomybės gynimo Sausio 13-osios brolijai

Nepriklausomybės gynėjų sąjungai

Lietuvos laisvės kovotojų sąjungai

Lietuvos kariuomenės karių, nukentėjusių nuo sovietinio ir nacistinio genocido, artimųjų sąjungai

Lietuvių tautinio jaunimo sąjungai

Nevyriausybinų organizacijų, padedančių stiprinti Lietuvos valstybės gynybinius pajėgumus, koordinacinei tarybai

Lietuvai pagražinti draugijai

Visiems Lietuvos nepriklausomybę ir valstybingumą ginantiems visuomeniniams judėjimams

Žiniasklaidai

LIETUVOS ŽMOGAUS TEISIŲ ORGANIZACIJŲ KREIPIMASIS

2021 m. kovo 17 d.

DĖL PADĖTIES LIETUVOS GYVENTOJŲ GENOCIDO IR REZISTENCIJOS TYRIMO CENTRE

Viešojoje erdvėje [¹] buvo paskelbta informacija, kad grupė Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro (LGGRTC) darbuotojų kreipėsi į Seimo pirmininkę bei Seimo valdybą dėl šio centro direktoriaus Ado Jakubausko sprendimo iš pareigų atleisti LGGRTC istorikę Mingailę Jurkutę, neva istorikė iš užimamų pareigų buvo atleista dėl to, kad naudojosi Konstitucijoje įtvirtinta teise laisvai reikšti savo įsitikinimus, neva sprendimas atleisti ją iš pareigų buvo priimtas dėl M.Jurkutės išsakytos LGGRTC ir atskirų Centro darbuotojų kritikos.

Minėta grupė (aiškėja, kad jai priklauso ir kitų įstaigų darbuotojai) teigia negalinti taikstyti su darbuotojų persekiojimu LGGRTC ir, palaikydami M. Jurkutę reikalauja panaikinti įsakymą dėl M.Jurkutės atleidimo iš darbo. Jų teigimu, krizinė situacija LGGRTC pradėjo formuotis nuo 2020 m. liepos 1 d., kai įstaigos vadovo vietą užėmė A. Jakubauskas, o pastarasis jo poelgis atleisti M.Jurkutę iš darbo, yra ryškiausias nepasitikėjimo, įtampos kurstymo ir administracinės savivalės pavyzdys.

Minėtame kreipimesi primenama, kad šių metų sausio mėnesį grupė centro istorikų jau kreipėsi į Seimą dėl padėties LGGRTC, nes LGGRTC darbuotojams kelia susirūpinimą istorijos mokslo nuvertinimas, istorinių tyrimų ideologizavimas, politizavimas ir kt. Tačiau, anot jų, padėtis Centre nepagerėja. Neva direktorius ir toliau nesistengia įsiklausyti į darbuotojų nuomonę, o toks vadovavimo stilius nesuderinamas su šiuolaikinės valstybės tarnybos principais bei akademinė laisve, neva dėl Centre tvyrančios įtampos ir dėl vadovybės spaudimo tenka darbą palikti patyrusiems istorikams.

Lietuvos žmogaus teisių organizacijos atkreipia dėmesį, kad nepasitenkinimas LGGRTC darbu viešojoje erdvėje pradėtas eskaluoti nuo 2020 m. liepos mėnesio, kai LGGRTC vadovu buvo paskirtas Lietuvos tautinių mažumų atstovas, politologas, socialinių mokslų daktaras, Mykolo Romerio universiteto profesorius, visuomenės veikėjas ir poetas Adas Jakubauskas.

¹ <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/lggrtc-darbuotojai-kreipesi-i-seima-reikalauja-panaikinti-sprendima-atleisti-istorike-jurkute.d?id=86709973>

<https://www.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/kreipesi-i-seimo-pirmininke-praso-suspenduoti-genocido-centro-vadovo-igaliojimus-1016669>

1. Paminėtina, kad A. Jakubauskas 1992 m. buvo išrinktas Lietuvos Sąjūdžio Seimo nariu, nuo 2003 metų - Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininku. Dirbo Tautinių bendrijų taryboje prie Tautinių mažumų ir išeivijos departamento, Tautinių bendrijų taryboje prie Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos, buvo Tautinių mažumų reikalų koordinavimo komisijos prie Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko narys. Apdovanotas Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės Sidabro ženklu „Už nuopelnus“, Vyriausybės Tūkstantmečio ženklu ir įvairiais Vyriausybės padėkos raštais.
2. Todėl nurodyti faktai nekelia abejonių, kad dabartiniu metu LGGRTC vadovu yra paskirtas kompetentingas mokslininkas ir vadybos profesionalas. Kita vertus, visuomenei šališkumo požiūriu kelia pagrįstas abejones niekuo su LGGRTC valdymu nesusijusių asmenų - nevienareikšmiškai vertinamo Istorijos instituto direktoriaus Alvydo Nikžentaičio bei istorikų Loretos Skurvydaitės, Vasilijaus Safronovo ir Mariaus Sirutavičiaus viešos pastabos dėl tariamo LGGRTC dirbančių tyrėjų laisvės suvaržymų. Minėtos abejonės duoda pagrindą manyti, kad nepasitenkinimą dabartiniu LGGRTC vadovu eskaluoja tam tikros politinės jėgos arba jų pavieniai atstovai, kurie turi pagrindą nutylėti Lietuvai svarbius iki šiol nežinomus istorinius įvykius arba slėpti savo bei savo šeimos praeities gyvenimo faktus ir yra nepatenkinti dabartine profesionaliai vykdoma LGGRTC veikla.
3. Ši teiginį patvirtina sinchroniškas LGGRTC ir vieno solidžiausių Lietuvos istorikų parlamentaro profesoriaus ir buvusio Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos pirmininko Valdo Rakučio puolimas, taip pat nesiliaujantys grupės LGGRTC darbuotojų skundai Seimui, kurių tikrasis tikslas – bet kokiomis priemonėmis pašalinti iš LGGRTC vadovo pareigų mokslininką ir vadybos profesionalą A. Jakubauską.
4. Svarbi aplinkybė ta, kad dabartinį LGGRTC vadovą palaiko trigubai daugiau šio centro darbuotojų ir, būdami patenkinti jo vadovavimu, savo ruožtu rašo laiškus ir prašo Seimą leisti Centrai dirbti savarankiškai. Todėl Lietuvos žmogaus teisių organizacijos mano, kad Lietuvos Respublikos Prezidentas ir Seimas turi sudaryti sąlygas šiai valstybės institucijai dirbti savarankiškai vadovaujantis Lietuvos Respublikos Seimo 1997 m. lapkričio 11 d. nutarimu Nr. VIII-505 patvirtintais Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro nuostatais (galioja 2016-01-01 redakcija).
5. Minėti nuostatai (5 p.) reglamentuoja Centro uždavinius – atkurti istorinę tiesą ir teisingumą, tirti okupacinių režimų 1939–1990 m. vykdytą Lietuvos gyventojų fizinį bei dvasinį genocidą ir pasipriešinimą šiems režimams, įamžinti laisvės kovotojų ir genocido aukų atminimą, inicijuoti okupacinių padarinių teisinį įvertinimą. Centras taip pat tiria 1920–1939 m. Vilniaus krašte okupacinio režimo vykdytą politiką bei pasipriešinimo jai procesus.
6. *Nuostatai nustato, kad Centras turi teisę:*
 - a) gauti iš valstybės institucijų informaciją, kaip įgyvendinami įstatymai bei kiti teisės aktai, susiję su okupacijos padarinių teisiniu įvertinimu;
 - b) inicijuoti genocido ir okupacijos padarinių teisinį įvertinimą, taip pat genocidą ir Lietuvos gyventojų persekiojimą vykdytųjų organizacijų bei žinybų pripažinimą nusikalstamomis;
 - c) bendradarbiauti su valstybės teisėsaugos institucijomis, vykdančiomis tyrimą dėl Lietuvos gyventojų genocido, persekiojimo, genocido vykdytojų, deleguojant konsultantus į darbo grupes, vykdančias tyrimą ir turinčias ikiteisminio tyrimo teisę, gauti informaciją apie tyrimų eigą;
 - d) būti pareiškėju dėl genocido bei kitų nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų;
 - e) teikti siūlymus dėl asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atkūrimo, reikalauti naujai ištirti šių asmenų bylas;
 - f) kviesti konsultantus iš Generalinės prokuratūros, Teisingumo ministerijos, Krašto apsaugos ministerijos, Valstybės saugumo departamento, Lietuvos istorijos instituto, pasipriešinimo dalyvių (rezistentų) ir asmenų, nukentėjusių nuo 1939–1990 metų okupacijų, asociacijų, Pasaulio lietuvių bendruomenės ir kitų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų ar asociacijų atstovus strateginiais Centro veiklos, programų formavimo ir jų vykdymo klausimais ir kt.

7. Nuostatai reglamentuoja, kad Centru vadovauja generalinis direktorius. Jį Ministro Pirmininko teikimu skiria ir atleidžia Seimas (VI skyriaus 9 p.).
8. Pažymėtina, kad vadovaujantis Nuostatų VI skyriaus 12 punktu Centro generalinis direktorius: 1) leidžia įsakymus, tvirtina padalinių nuostatus, vidaus darbo taisykles ir kitus Centro darbą reglamentuojančius dokumentus, tikrina, kaip jų laikomasi; 2) tvirtina departamentų organizacinę struktūrą; 3) tvirtina Centro valstybės tarnautojų ir darbuotojų pareigybių aprašymus, **priima juos i pareigas ir atleidžia iš pareigų**, juos skatina, skiria jiems tarnybines (drausmines) nuobaudas ir kt. Taigi Centro generalinis direktorius turi teisę priimti į darbą ir atleisti iš jo darbuotojus, todėl negali būti ginčo dėl to, ar Centro direktorius galėjo atleisti iš darbo ir istorikę M. Jurkutę, kaip negali būti ginčo dėl M. Jurkutės įstatymo suteiktos teisės kreiptis į teismą dėl atleidimo iš darbo pagrįstumo – tokią teisę ji turėjo ir tebeturi.
9. Pažymėtina ir tai, kad už M. Jurkutę kreiptis į teismą dėl galimai nepagrįsto atleidimo iš darbo negali nei du, nei kelios dešimtys LGGRTC darbuotojų, juolab kitose įstaigose dirbantys asmenys. Gražinti M. Jurkutę į darbą teisėtu būdu negali ir Seimas, nebent jis priverstų LGGRTC direktorių savo noru panaikinti priimtą įsakymą dėl M. Jurkutės atleidimo. Todėl minėtų LGGRTC darbuotojų skunde Seimui iš esmės keliamas klausimas dėl sugražinimo pilietės M. Jurkutės į darbą LGGRTC neteisėtu būdu (politiniu ar kitokiu spaudimu), pačiai M. Jurkutei teisėta forma tokios valios neišreiškus, kitaip tariant, jai pačiai atsisakius ginti savo galimai pažeistas teises teisėtomis priemonėmis teisme.
10. Lygiai taip pat kitų organizacijų ar įstaigų darbuotojai negali reikalauti atleisti iš darbo LGGRTC vadovą A. Jakubauską arba reikalauti stabdyti jo įgaliojimus. Pvz., Vilniaus universiteto Statuto 1 straipsnis nustato universiteto misiją, jo struktūrą ir reglamentuoja universiteto veiklą bei valdymą, tačiau minėtas Statutas nesuteikia teisės universiteto rektoriui priimti į darbą arba atleisti iš darbo kito nepavaldaus universiteto rektorių, skirti jam nuobaudas, reikalauti apriboti jo įgaliojimus ir kt. Dėl to teisiškai ydingi ir netoleruoti yra vieši Lietuvos istorijos instituto direktorius A. Nikžentaičio, Vilniaus universiteto rektoriaus R. Petrausko, Klaipėdos universiteto rektoriaus A. Razbadausko, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto direktorės A. M. Linartienės bei Lietuvos kultūros tyrimo instituto direktoriaus R. Makselio reikalavimai suspenduoti LGGRTC direktoriaus A. Jakubausko įgaliojimus iki parlamento valdybos sudaryta komisija priims išvadas dėl situacijos LGGRTC [2]. Šie asmenys akivaizdžiai piktnaudžiauja užimamomis pareigomis ir kelia reikalavimus, dėl kurių įgaliojimų jiems nesuteikia nei minėtų mokslo įstaigų statutai, įstatai ir nuostatai, nei šių mokslo įstaigų kolegialių valdymo organų sprendimai. Daugiausia šie asmenys LGGRTC klausimu gali reikšti savo asmeninę nuomonę, bet ne savo mokslo įstaigų vardu.
11. Nurodytų aplinkybių visuma ir tai, kad dabartinis LGGRTC vadovas yra tinkamas eiti direktoriaus pareigas tiek mokslinė, tiek vadovavimo prasme, rodo, jog Centre vyksta akivaizdus politinis manipuliavimas pilietės M. Jurkutės atleidimu iš darbo ir psichologinio klimato problemomis Centre, iš tikrųjų siekiant ne gražinti į darbą M. Jurkutę ar apgintitariamą LGGRTC dirbančių tyrėjų laisvę, o kitokių, visuomenei nežinomų tikslų.
12. Lietuvos žmogaus teisių organizacijų nuomone, LGGRTC yra ir bus Lietuvai priešišku jėgų taikynys. Atkreiptinas dėmesys, kad Rusija visada menkino Lietuvos valstybingumą, neigė Sovietų Sąjungos įvykdytą Lietuvos okupaciją ir iki šiol propaguoja teigiamos sovietų įtakos Lietuvos raidai įvaizdį. Todėl sprendžiant dėl kilusių įtampų ir dėl LGGRTC kolektyvo susiskaldymo (ar suskaldymo), būtina įvertinti Lietuvos karinės žvalgybos parengtą grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimo ataskaitą, ypač tą dalį, kurioje nurodomas Rusijos propagandos siekis kompromituoti Lietuvos partizaninį judėjimą, ciniškai manipuluoti Holokausto tragedija savo istorijos politikos tikslais [3]. Nėra pagrindo manyti, kad nedraugiška Lietuvai valstybė pakeitė propagandos tikslus arba atsisakė ketinimų įtakoti Lietuvos istorijos

² <https://www.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/kreipesi-i-seimo-pirmininke-praso-suspenduoti-genocido-centro-vadovo-igaliojimus-1016669>

³ <https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2019/02/2019-Gresmes-internetui-LT.pdf>

tyrinėtojų nuotaikas ir lūkesčius. Taip pat nėra pagrindo manyti, kad tam tikri politikai, mokslininkai, visuomenės veikėjai ar kiti asmenys, turintys rimtas priežastis slėpti savo ar savo šeimos bei artimųjų gyvenimo praeities faktus, besąlygiškai atsisakys tiesiogiai ar netiesiogiai trukdyti LGGRTC darbui.

Atžvelgdamos į tai, Lietuvos žmogaus teisių organizacijos prašo Lietuvos Respublikos Prezidentą ir Seimo narius apginti įstatymu teisėtai paskirtą Lietuvos gyventojų genocido ir tyrimų centro vadovą ADAJĄ JAKUBAUSKĄ.

- Prašome Lietuvos Respublikos Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komitetą visapusiškai išanalizuoti LGGRTC kolektyve kylančio ar kurstomo nepasitenkinimo priežastis ir, pasinaudojant savo kompetencija bei įgaliojimais, nustatyti asmenis, kurie yra suinteresuoti destabilizuoti šio Centro veiklą.
- Neleisti tiesiogiai kištis į LGGRTC veiklą ar jo valdymą politikams, mokslo ir kitų institucijų vadovams, darbuotojams ar kitiems asmenims. Sudaryti sąlygas LGGRTC kolektyvui bei jo vadovams netrukdomai vykdyti funkcijas griežtai pagal Seimo patvirtintinus LGGRTC nuostatus.
- Kviečiame visas Lietuvos nevyriausybinės organizacijas ir visuomeninius judėjimus, visus Lietuvos likimui bei Lietuvos laisvės kovų istorijai neabejingus piliečius priešintis ardomajai politinei ir kitokiai veiklai, kuria siekiama išbalansuoti LGGRTC darbą, nukreipti jį Lietuvos valstybės nepriklausomybei nenaudinga ar net pavojinga linkme.
- Kviečiame LGGRTC darbuotojus valstybės saugumo tikslais nutraukti viešų skundų rašinėjimus valstybės institucijoms ir žiniasklaidai, nes minėti skundai destabilizuoja ir menkina LGGRTC veiklą visuomenės akyse.
- Kviečiame vardan Lietuvos orumo išsaugojimo ir visų žmonių santarvės vadovautis Lietuvos Respublikos Konstitucija ir įstatymais, o savo pažiūras ir įsitikinimus ginti konkrečiais argumentais, bet ne viešomis nuoskaudomis laiškuose valdžios institucijoms.

Tikime, kad Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centre mūsų valstybės ir visuomenės interesai bus keliami aukščiau už asmenines ambicijas, o tarpusavio nesutarimais nebus leista pasinaudoti Lietuvai priešiškomis jėgoms, kurių vienintelis tikslas yra veikti taip, kad būtų sukompromituotas LGGRTC bei sąžiningi Lietuvos istorijos tyrinėtojai.

Lietuvos žmogaus teisių organizacijos:

*Lietuvos Helsinkio grupė
Lietuvos žmogaus teisių asociacija
Piliečių gynybos paramos fondas
Lietuvos žmogaus teisių gynimo asociacija*

*Aurelija Kuzmaitė
Vytautas Budnikas
Stasys Kaušinis
Romualdas Povilaitis*

*Kreipimosi tekstas skelbiamas nurodytų organizacijų bendru sutarimu:
Piliečių gynybos paramos fondo direktorius*

Stasys Kaušinis

